

Ст. н. с. д-р Николай Чкорев

ЕКОЛОГИЧНИТЕ ПАРАМЕТРИ НА ОБЩИНИТЕ – УСКОРИТЕЛ ИЛИ ОГРАНИЧИТЕЛ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ

Открит е приносът на конкретните общини във формирането на екологичната ситуация в страната по отношение на компонентите повърхностни води, атмосферен въздух и отпадъци. Получени са интегрални оценки и с помощта на таксономичен подход всички общини са ранжирани по отстояние от хипотетична община с оптимални екологични характеристики. Без претенции за пълен обхват са разгледани и проблемни територии с влошени характеристики по отношение на акустичната среда и електромагнитните лъчения. В сравнение с минали периоди е направен опит да се обогати аналитичният материал (включени са повече показатели и по отношение на въздуха, и по отношение на отпадъците) и по този начин още повече да се прецизират изводите относно действителното равнище на развитие на общините в България.

JEL: Q51; Q53; Q57

Европейската ориентация на България и нарастването на ролята на екологичния фактор в нейната икономика императивно налага ново отношение към природния компонент на развитието. Без основополагащата роля на този компонент устойчивостта на териториите в голяма степен се превръща в утопична цел и води до значително изкривяване на самия процес на развитие. Игнорирането на екологичните характеристики на общините и регионите повече или по-малко се превръща в своеобразна симулация на прогрес, а в по-отдалечена перспектива предполага изключително тежки социални и икономически проблеми, свързани с преодоляване на негативните последици от липсата на екологичен подход. Както показва практиката на много страни, екологонесъобразното развитие, се превръща в "псевдоразвитие" и се изпразва от съдържание, когато се отчетат и нуждите на бъдещите поколения. За да изгради устойчиви общини България трябва да положи усилия, да открие проблемите и приноса на регионите в общото замърсяване на природната среда и на един последващ етап да предприеме адекватни мерки, за да ги тушира, а в най-добрия случай да ги елиминира.

В условията на променена икономическа среда и конкуренция на всички равнища икономиката трябва да търси възможните ниши в голямото и почти запълнено европейско пространство, за да реализира потенциала си. Безспорно природните фактори и дадености представляват основата на този потенциал и познаването на екологичните параметри на отделните региони и общини ще позволи правилно поставяне на целите в условията на действителна пазарна икономика. Опасенията, че подобно на минали периоди в много региони на страната екологичните характеристики по-скоро са ограничителни, отколкото ускорители на развитието, трябва да се проверят.

* В разработката е ползвана информация от НСИ, ИАОС, както и данни от електронни носители за конкретните общини за 2002 и 2003 г.

Повърхностни води

Водата във всички български общини все повече се превръща в стратегически ресурс. В резултат от трудноконтролируеми глобални климатични промени цялата територия на страната постепенно, но все по-забележимо ще търпи влиянието на “Сахелския регион” в Северна Африка и това налага ново отношение към основата на живота - водата. Дори и най-дребният потребител на този ресурс - конкретно домакинство в някоя община например, усеща натиска и непрекъснатите корекции на неговата цена.

Без да взимаме отношение относно справедливостта на непрекъснато увеличаващите се цени и недостатъците на водопреносните съоръжения, както и монополизирането на тази дейност, ще отбележим, че беше невъзможно да се запазят символичните цени от 1989 г., които стимулираха едно разхитително поведение на всички потребители.

Водата за разлика от въздуха (предвид общодостъпността му все още) е същински ресурс, който, преди да се потреби, трябва да се улови и съхрани. Това естествено изисква значителни инвестиции и когато качествата на повърхностните и подземните води се влошат, към тях трябва да се направят нови, още по-големи капиталовложения за преодоляване на замърсяването. В този смисъл приносът на всяка община за състоянието на прилежащите водоприемници, наличието и функционирането на съответната екологична инфраструктура, трябва да се познават и адекватно да се управляват.

В края на 2002 г., подобно на минали периоди, отново се запазват регионалните диспропорции в изграждане на пречиствателни станции, влошени са режимът и обхватът на пречистването, налице е драстично разминаване между потребностите на много голяма част от населението и предлагането на такива услуги, липсват указания доколко е ефективна дейността на пречиствателните съоръжения и как се изразходват парите, събирани от потребителите за пречистване на водите. Огромни са загубите по веригата доставчик – потребител – дейност, обслужвана от ВиК, като по линия на питейната вода те са 61%, а в мелиоративните системи – 51.3%.

Към 2003 г. състоянието на водите се оценява чрез 213 хидрометеорологични пункта – 79 в дунавското направление, 36 за реките от Черноморския район, 83 за източнобеломорското направление и 15 за западнобеломорското. Ежемесечно се осъществява контрол върху 20 основни физико-химични показателя, а с оглед на спецификата на конкретните региони - и върху някои допълнителни показатели (тежки метали, цианиди, нефтопродукти и др.).

В сравнение с 2000 г., когато са действали 51 селищни пречиствателни станции за отпадни води, през 2002 г. техният брой е вече 55. Това е положителен факт, но със съществуващите към момента възможности все още процентът на обслуженото население не надхвърля 40. За страна, която и в бъдеще ще залага на дейности, изискващи качествени природни ресурси – селско стопанство, туризъм и рекреация, това е много ниско равнище.

В нито една община в областите Търговище, Благоевград, Видин, Русе, Кърджали, Ловеч, Пазарджик, Силистра, Шумен и Хасково няма такива станции. Поради различни причини не се изграждат дори колектори, с чиято помощ е възможно отпадъчни води от една община да се доведат до територии, където има пречиствателни станции. По този начин биха могли да се преодолеят и някои слабости, свързани с ефективното използване на съоръженията, защото много малко от тях работят с проектния си капацитет.

Когато се отчита ефективността на функциониране на селищните пречиствателни станции, трябва да се отбележи също, че в повечето от тях не се използват химични и биологични стъпала, което не може да се причисли към добрите практики. Запазва се тенденцията на нискоефективна работа на градските пречиствателни станции за отпадни води (ГПСОВ), които, обслужвайки 68 населени места към 2002 г., работят едва с 55.8% от проектния си капацитет. Особено остри са проблемите в общините от поречието на р. Осъм, Места и Камчия, където над 82% от заустените отпадни води не са третирани по какъвто и да е начин. Териториалните диспропорции продължават да се запазват, като близо 50% от действащите пречиствателни станции са локализирани по Черноморското крайбрежие. Този превес обаче не е довел до пълно обхващане на обслуженото население, както би трябвало да се очаква, и в общините от Бургаски и Добрички регион едва между 40 и 80% от населението ползват тези услуги, а във варненските общини, където е най-доброто постижение, са обхванати между 80 и 94%. С оглед на претенциите за първокласен туризъм това не е достатъчно. Ако допуснем, че тези недостигащи проценти ще се проявяват, както е било в минали периоди, в разгара на туристическия сезон и на най-неподходящите места, те са достатъчни да отблъснат сегашните и потенциалните бъдещи туристи и по този начин да влошат икономическите характеристики на общините. С още по-голяма сила този извод се отнася за онези общини, където се наблюдават драстични дефицити в това отношение, защото в изброените области има атрактивни туристически обекти, които сега са слабо посетени.

В най-рисковия и натоварен *Източнобеломорски район* има 83 общини, разпределени по поречия, както следва: по р. Тунджа - 15; по р. Марица - 53; по р. Арда - 15 общини.

Общият брой на населените места е 1783 и е нормално да се очаква натискът от антропогенното влияние да е най-силен в поречието на р. Марица. Най-големи са антропогенните натоварвания по линия на промишлеността и животновъдството след общините Казанлък, Ямбол, Калофер, Павел баня, Сливен и Елхово по поречието на р. Тунджа. За поречието на Марица се наблюдават сходни процеси след общините Костенец, Пловдив, Стамболийски, Пазарджик, Димитровград, Харманли и Свиленград. Дейността на "Юнион миниер"-Пирдоп и "Асарел Медет", както и битовите и фекалните води на Панагюрище влошават качествата на р. Тополница и Луда Яна, а в поречието на реките Арда, Сазлиика и Чепеларска с най-негативно влияние са общините Кърджали, Стара Загора, Смолян, Рудозем, Нова Загора Гълъбово и Раднево (вж. табл. 2).

Черноморският район за басейново управление включва общините от поречието на реките Провадийска, Девненска, Шабленско дере, Нейковско дере, Камчия, Батова, Шкорпиловска, Двойница, Хаджийска, Айтоска, Ахелой, Средецка, Факийска, Ропотамо, Младешка, Карагач, Велека и Резовска.

Питейна вода се консумира и в производствените процеси, в селското стопанство (животновъдството) и в други сфери, каквито са бюджетните, здравните и учебните заведения, търговски обекти и т.н. В Черноморския район има 25 общини и 587 населени места. По-големи центрове със засилено антропогенно влияние са Шумен, Девня, Варна и Бургас. Общините по протежение на поречието на реките Камчия, Провадийска, Девненска влошават водите, като се наблюдават превишения на неразтворими вещества, амониев и нитритен азот, манган и желязо. Освен посочените замърсители Търговище, Шумен, Смядово, Дългопол изхвърлят и фосфати, а по-малките села влияят на водоприемниците с битово-фекални води.

Дунавският район за басейново управление включва общини от поречието на реките, западно от Огоста и Скът; Искър, Блато и Малък Искър; Вит; Осъм; Янтра, Росица и Голяма река; Русенски Лом и безотточните дунавски, добруджански (Топчийска, Чайрлък, Война, Царацар, Канагъл, Хърсовска, Караман дере, Суха и др.); Нишава; Ерма.

Демографската характеристика на района е свързана със сегашната и бъдещата консумация главно на питейна вода, тъй като преобладаващата част от тази консумация се отнася за населението.

В Дунавския район има 113 общини с 2267 селища. С най-много селища е поречието на р. Янтра - 800. Общините със засилено антропогенно влияние са в поречието на р. Осъм - Троян, Ловеч, Левски; на р. Янтра, където са нужни още 6 ГСПС; на р. Огоста. В повече от половината от всички общини са налице изключително неблагоприятни отношения, "третиращи към общо заустени количества отпадни води".

Наблюдаваните в минали периоди замърсявания по отношение на нитратен азот и фосфати се запазват и въпреки че имат трансграничен произход, влошават категорията на българския участък на р. Дунав - от проектната II тя е III категория.

Западнобеломорският район за басейново управление включва общините в поречието на реките Струма и Места.

В България този район е напълно покрит от мрежата за ХБМ. През 2001 г. в него са регистрирани само 7 критично замърсени участъка, 6 от които с ограничен локален характер и една гореща точка с национално значение (за първи път през 2001 г.). Едно от най-слабо замърсените поречия в България е това на р. Места - само с един къс речен участък извън категориите. Като цяло за Западнобеломорския район продължава тенденция към постепенно подобряване на качеството на речните води, особено в поречието на р. Места. В някои отделни участъци на поречието на р. Струма се наблюдава тенденция към силно влошаване на екологичния статус (района на гр. Благоевград).

В Западнобеломорският район има 28 общини, разпределени по поречия, както следва: по р. Струма - 20 по р. Места - 8. Общият брой на населените места към тези общини е 544.

Обемът на заустените отпадни води от *всички общини* в страната през 2002 г. леко намалява в сравнение с предходната година и възлиза на 746 446 хил. куб. м. (вж. табл. 1). Отношението между общите заустени количества и третираните по някакъв начин отпадни води също е по-добро, но далеч не е достатъчно: нетретираните са 229 612 хил. куб. м., а третираните – 516 833 хил. куб. м.

Таблица 1

Заустени отпадъчни води през 2001 г. по поречия (хил. куб. м)

Поречие	Заустени общо*	В т.ч. третиран		Заустени от наблюдаваните стопански единици		
		Общо	В т.ч. с биологични и др.и методи	Общо	В т.ч. третиран	
					Общо	В т.ч. с биологични и други методи
Общо	785 219	488 490	437 790	223 035	108 594	69 338
Искър	170 664	152 906	139 098	20 758	15 345	2359
Тунджа	26 993	12 939	12 885	4202	1084	1030
Марица	171 181	90 656	81 767	61 226	29 714	20 839
Осьм	10 400	12 29	241	2041	1229	241
Струма	59 778	34 535	32 633	14 132	2935	1051
Янтра	28 418	13 702	9166	4483	985	395
Русенски Лом	31 951	13 973	9225	9175	6773	2025
Вит	28 705	22 776	22 752	3054	308	284
Огоста	23 291	11 710	10 645	5455	795	790
Места	6204	1023	0	1208	1023	0
Арда	23 831	4098	296	15 893	4098	296
Камчия	13 025	1689	1467	2678	1521	1299
Реки, вливащи се в Черно море	125 508	91 237	84 243	50 785	25 451	23 268
Други реки	652 69	36 016	33 374	27 944	17 332	15 461

*Без заустените от домакинствата, несвързани в обществената канализационна система.

Източник: Годишник за състоянието на околната среда 2001. www.moev2.government.bg

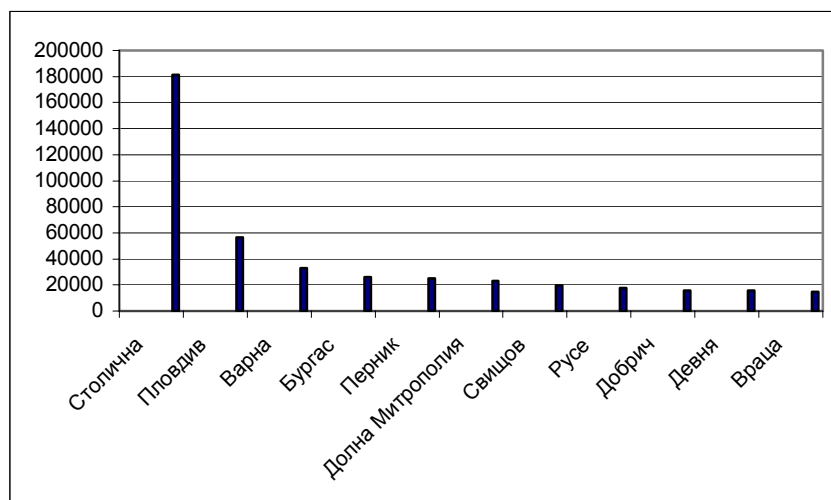
Общините с най-голям принос в замърсяване на водоприемниците са Столична - 181559 хил. куб. м., Пловдив - 56271 и десетина други общини, заустващи между 33 115 (Варна) и 14 508 (Враца) - Девня, Перник, Добрич, Русе, Ст. Загора, Долна Митрополия (вж. фиг.1). Икономическото оживление през 2003 г. и увеличеното водопотребление отново се отразяват негативно върху водоприемниците и поречията са натоварени с 1 193 983.8 хил. куб. м отпадни води,¹ като

¹ По предварителни данни на НСИ.

обемите на нетретираните води – 705110 хил. куб. м, почти се доближават до общите количества отпадни води в предходната година. Тези значителни колебания, дефицитът в екологичните инфраструктурни елементи и териториалните диспропорции на изградените вече пречиствателни станции не вещаят добро бъдеще за все по-оскъдните водни ресурси. Посочените общини отново са с най-голям дял в натоварването на водоприемниците, което е обяснимо, след като в тях не се инвестира в нови екологични обекти.

Фигура 1

Десет общини с най-голям принос в количествата отпадна вода през 2002 г. (хил. куб. м)

В повече от половината от всички общини са налице изключително неблагоприятни отношения “третирано към общо заустени количества отпадни води”. Това на практика означава, че тези количества съвпадат и единственото успокоение тук е, че посочените процеси засягат сравнително по-малките общини и населени места. Общините Русе, Стара Загора, Бобов дол, Гълъбово, Бургас, Мирково, Монтана, Попово, Троян, Ямбол са напред в негативния списък и благодарение на неблагоприятията в този сектор (вж. табл. 2). С много малки изключения (община Златоград например е подобрила параметрите) това е валидно и за 2003 г.

От казаното дотук можем да направим извода, че все още в почти всички общини у нас въпросите, свързани с влошаване на качествата на повърхностните и подземните води, не се решават съобразно добрите европейски практики и този незаемим природен ресурс представлява ограничаващ развитието фактор. Няма индикации, че в близко бъдеще ще настъпят ефективни промени въпреки афишираните от правителството намерения по повод управлението на водния сектор.

Таблица 2

Рангове и екологични характеристики на най-проблемните (екологично депресивни) общини в България – 2002 г.

Общини	Рангове	Сметоизвозване (дял на обслуж. население)	Емисии на серни окиси (тонове)	Азотни окиси (тонове)	Неметанови съединения	Въглероден окис	Въглероден двуокис	Амоняк	Общо заус- тена отпа- дъчна вода (хил. м ³)	Нетретирана отпадъчна вода	Обобщена оценка
София – гр.	1	100	4395	5755	2917	66937	2 675 671	0	181 559	7027	0.7461
Гълъбово	2	100	217 077	6118	70	415	4 617 250	0	2738	1935	0.7471
Раднево	3	68.6	449 381	13 509	118	98	7 385 747	0	1231	396.4	0.7619
Девня	4	100	13 580	18 013	819	951	2 224 370	5678	15 848	9115	0.7729
Бургас	5	99.8	39 542	6011	10 260	4172	1 959 208	7	26 149	1730	0.7924
Димитровгр.	6	86.3	6878	4424	661	42	391 724	3062	4236	2922	0.8526
Перник	7	99.9	24 124	1888	247	4735	1 134 832	0	25 172	8687	0.8695
Белослав	8	100	14 435	11 349	39	303	2 275 224	0	764.3	39.3	0.8845
Бобовдол	9	88.4	57 135	3350	37	280	2 166 973	0	9626.7	8584	0.8888
Мирково	10	-	256	22	0	2	12 206	0	87	87	0.8931
Русе	11	94.3	10 637	3318	1857	155	894 833	14	17 535	12 444	0.8944
Монтана	12	80.7	1046	184	105	10864	113 188	0	3080	2861	0.9180
Попово	13	52.3	192	21	1908	181	11 661	0	867.8	802	0.9222
Свищов	14	72.6	12 981	2396	109	92	571 003	11	19 689	2351	0.9293
Троян	15	87.1	874	92	1299	365	48 848	0	4629	4314	0.9297
Ямбол	16	100	33	17	1436	8	16 376	0	4305	3925	0.9308
Хасково	17	89	143	18	1254	1	10 662	12	4166.5	3555	0.9325
Плевен	18	94.7	2629	1049	324	467	469 819	0	1894	1203	0.9335
Враца	19	84.3	2299	829	77	574	312 626	194	14 508	2867	0.9365
Варна	20	100	404	106	1188	36	77 105	0	33 115	658	0.9366
Ловеч	21	72	87	84	779	439	45 212	0	3609	2855	0.9362
В. Търново	22	94.9	1078	124	948	16	64 123	66	11 767	759	0.9374
Ст. Загора	23	89.4	158	43	366	1568	35 263	25	10 223.7	10 217.5	0.9399
Пловдив	24	100	3376	679	296	239	406 732	0	56 271	424	0.9406
Сливен	25	74.9	8192	591	212	39	232 517	0	12 889	2436	0.9408
Белово	26	46.8	24	23	513	8	26 854	0	294.9	294.9	0.9414
Несебър	261	98.9	62	2	5	0	1495	0	6845.7	306.7	0.9607
Приморско	262	100	1	0	2	0	117	0	1183	53.10	0.9622
Царево	263	89.2	2	0	5	0	225	0	609	563	0.9828

Отпадъци

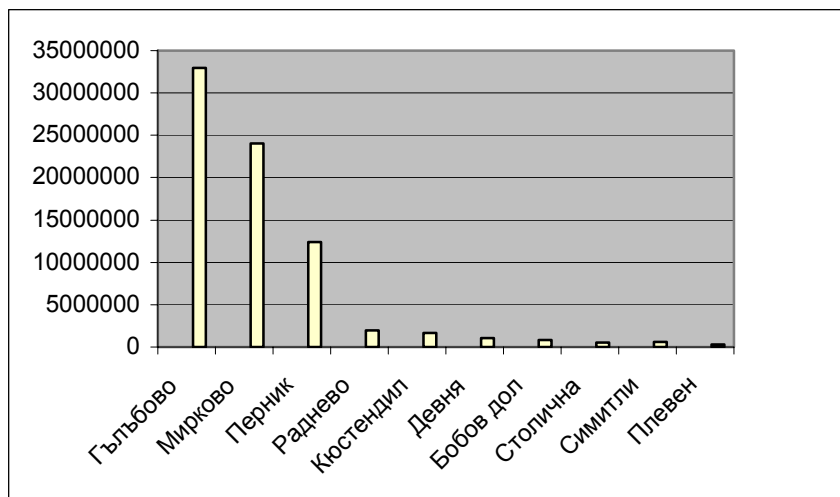
Проблемите с третирането на различни видове отпадъци стават невралгични за все повече общини в страната. Дългогодишното подценяване на ситуацията в това отношение има социални, икономически и здравни последици, които притежават качеството инерционност и отдалечават всяка община от устойчивото и състояние. Това е и причината в изследването да се отдели малко повече място на състоянието на различните видове отпадъци към сегашния момент и да се направи известно детайлизиране на проблемите.

Немислимо е една година преди присъединяването ни към европейските структури да съществуват толкова голям брой нерегламентирани сметища (непознат термин за европейците), да липсва ясна визия за изграждане на съвременни технологии за обезвреждане на отпадъци и в 90% от случаите при някои отпадъци да се разчита на най-примитивната схема “депонирание - запръстяване”.

За периода 1998 – 2002 г. количествата на събраните битови отпадъци чрез системите за организирано сметосъбиране и извозване (фиг.2), остават сравнително постоянни - около 3230 хил. т/г. Около 70% от тях са събрани на депа, обслужващи население над 20 000 жители.

Фигура 2

Десетте общини - най-големи емитери на производствени неопасни отпадъци през 2002 г. (хил. т)

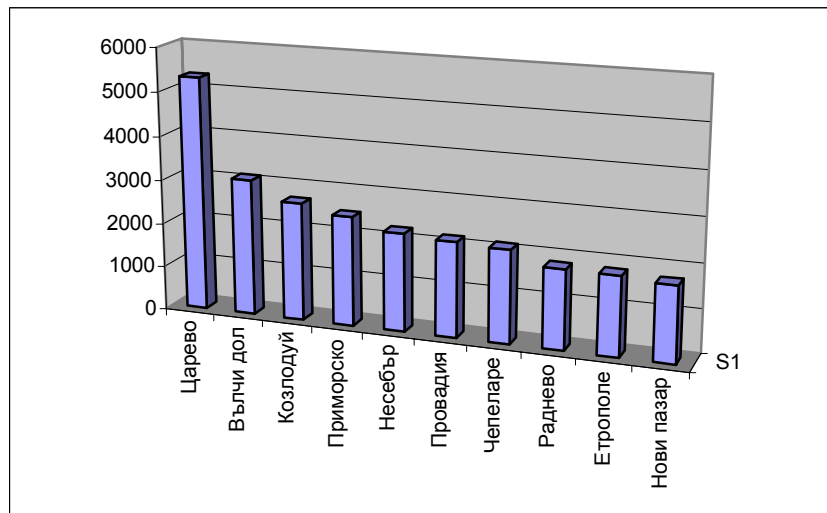

Общините с най-голям обем събрани битови отпадъци през 2002 г. (вж. фиг. 3) са Приморско, Несебър, Провадия, Царево с рекордните 5323 кг на жител годишно, а с най-малки количества са общините Искър - 37,

Гурково – 54, Каспичан - 69 и Белене - 13 кг. Тези огромни диференциации само засилват съмненията, че проблемите с т.нар. нерегламентирани сметища, които по експертни оценки са около 5000, се запазват. Както и в минали периоди, липсва ефективна система за измерване на дейностите по събиране, извозване и депониране на отпадъците. В огромната си част общинските депа са без кантари и това изключително улеснява фирми като “ Волф”, “ Дитц” и др. да декларират количества, които едва ли са адекватни на действителните. Тази корупционна среда е в услуга на много малко хора за сметка на по-голямата част от населението. Напрежението, което се създаде в началото на 2005 г. в София около сметището в кв. Суходол, фокусира вниманието на обществото и показва пълна липса на перспективно мислене на общинарите.

Фигура 3

Десетте общини с най-големи количества събрани битови отпадъци през 2002 г. (кг/жител)

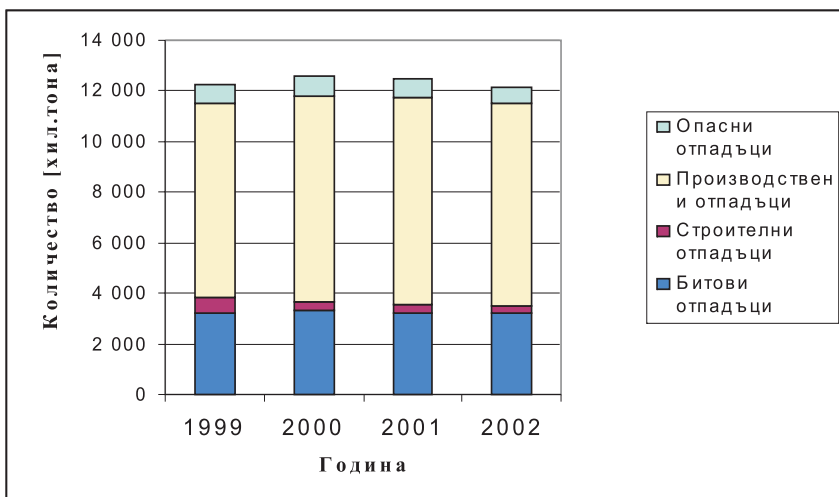

Образуваните количества отпадъци през периода 1999 – 2002 г. общо са относително постоянни - средно 14 358 хил. т годишно² (вж. фиг.4), като се наблюдава тенденция към слабо намаляване. Основните причини са закриване и ликвидиране на производства и повишаване качеството на докладваните данни.

² Отпадъците, образувани от разкриването, добива и преработването на подземни природни богатства са изключени.

Фигура 4

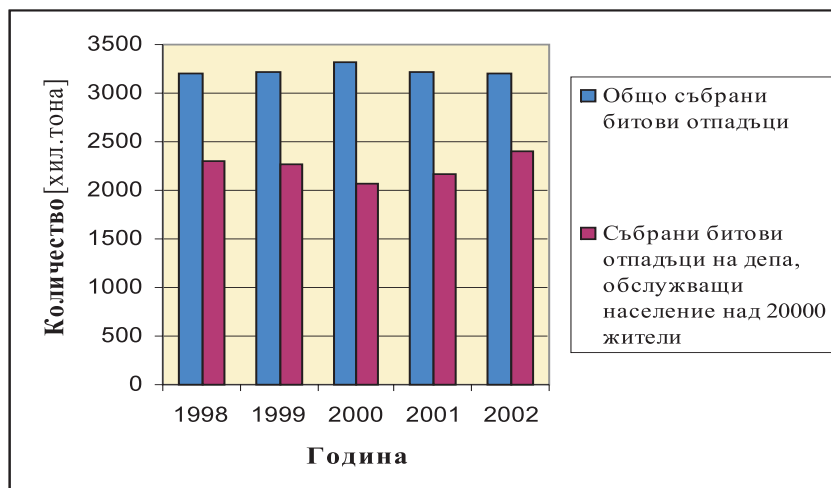
Образувани количества битови, строителни, производствени и опасни отпадъци в периода 1999 – 2002 г.

Източник: НСИ и ИАОС.

Фигура 5

Количества докладвани битови отпадъци в периода 1998 – 2002 г.

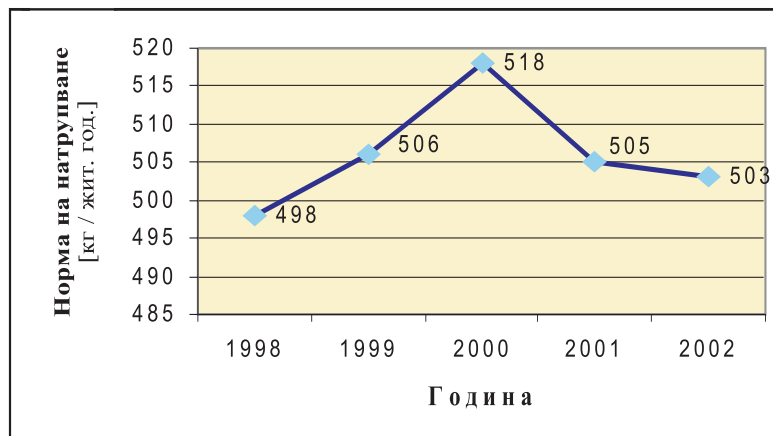

Източник: ИАОС.

Количествата битови отпадъци, отнесени към обслужваното население, също се запазват сравнително постоянни – около 500 кг/жител годишно (фиг. 6). След 2000 г. се наблюдава слабо изразена тенденция към намаляване, което се обяснява със значително подобряване на докладването през последните години.

Фигура 6

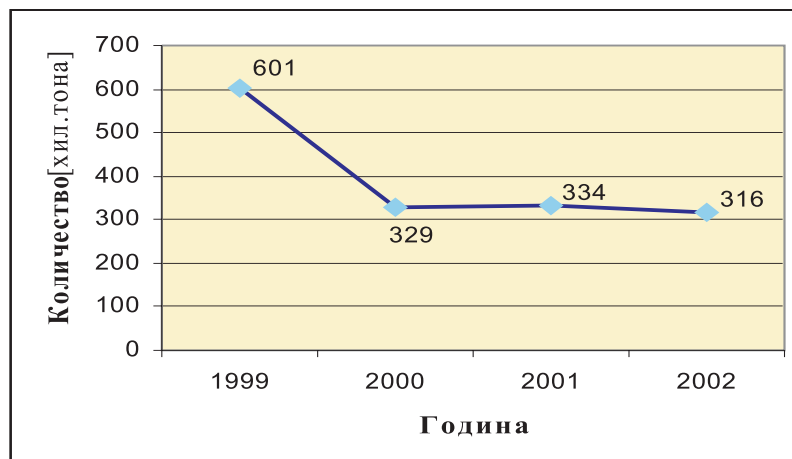
Норма на натрупване на ТБО в периода 1998 –2002 г.

Източник. НСИ.

Фигура 7

Строителни отпадъци, депонирани на специализирани депа

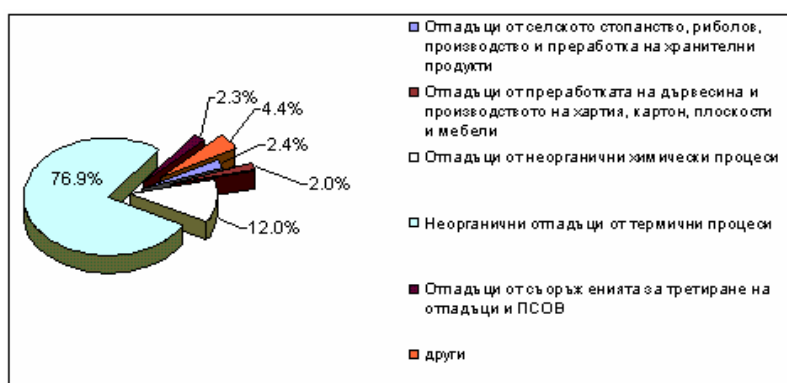
Източник. НСИ.

Информацията за количествата образувани строителни отпадъци е представена на фиг. 7. Като се има предвид засилената строителна дейност през последните години обаче, може да се предполага, че количествата на отпадъците, докладвани от общинските администрации, са значително подценени.

На фиг. 8 са показани групите с най-голям дял в общото количество производствени отпадъци, образувани през 2002 г.

Фигура 8

Основни групи образувани производствени отпадъци, 2002 г.

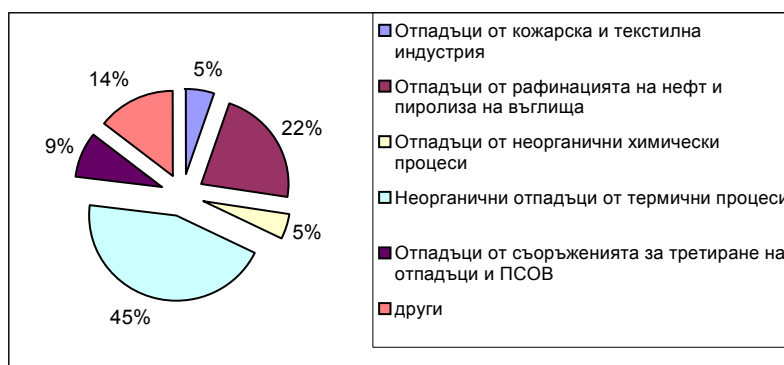

Източник. НСИ.

Групите с най-голям дял в общото количество опасни отпадъци, образувани през 2002 г., са посочени на фиг. 9. Най-голям дял заемат отпадъците от термичните процеси (45%), образувани основно от металургичните предприятия, следвани от тези при преработката на нефт (22%).

Фигура 9

Основни групи образувани опасни отпадъци, 2002 г.

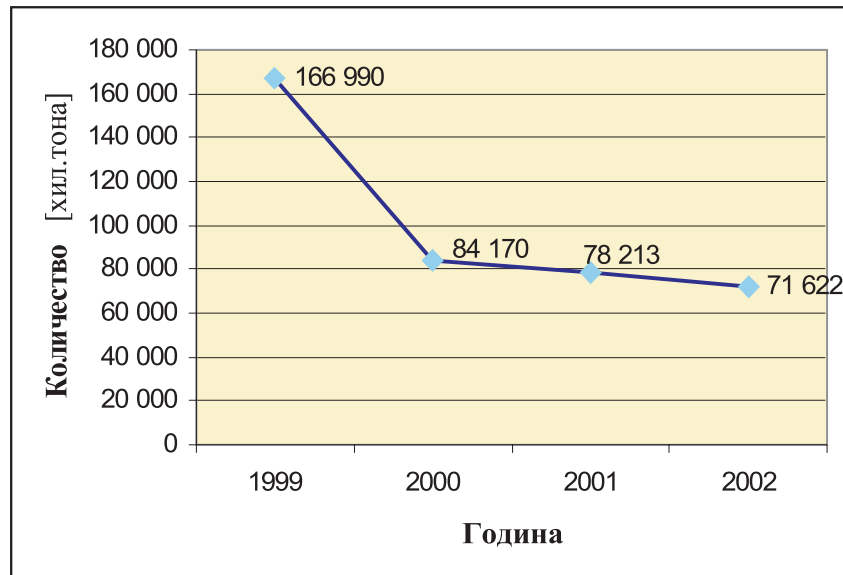
Източник: НСИ и ИАОС.

От представените на фиг. 9 данни можем да направим извода, че общините, развиващи подобни дейности, генерират и проблеми с тези отпадъци, което се потвърждава и от данните от табл. 2.

Сериозен проблем при добива и първичната преработка на подземните богатства е генерирането на огромни количества отпадъци (земно-скални и шламообразни материали). Общините с най-големи количества депонирани отпадъци (вж. табл.2) са локализирани в районите на Стара Загора, София, Перник и Кюстендил. В сравнение с 2000 г. община Гълъбово е депонирала с около 3 000 000 т повече такива отпадъци, също както и община Мирково. Раднево е запазило позицията си в първите 10 най-големи емитери и се е преместила напред, а община Кърджали е новата в десетката и е изместила Панагюрище. Девня, Плевен и Столична също отиват по-напред в класацията в сравнение с 2000 г. Тези десетина общини депонират около 85% от общите количества. За периода 1999–2002 г. се наблюдава тенденция към намаляване на общото количество на образуваните отпадъци основно в резултат от реструктуриране на минно-добивната промишленост и закриване на неефективните дейности (фиг. 10).

Фигура 10

Образувани отпадъци от проучването, добива и преработката на подземни природни богатства, 1999 – 2002 г.

Източник: НСИ и ИАОС.

В края на 2002 г. организираното събиране на *битови отпадъци* обхваща 80% от населението на страната. то е организирано в 1377 селища, което съответства на 24.2% от общия брой на населените места. Независимо от това че над 99% от градското население в страната са обхванати от услуги по събирането, в селата то е малко над 33%. В почти всички общини събирането на отпадъци за рециклиране се извършва в зависимост от моментното търсене на пазара и е ограничено единствено до отпадъците. Разходите по тяхното събиране, сортиране и транспорт са по-ниски от пазарната цена на събраните материали, която се заплаща от крайните преработватели. Единствено в общините Русе и Сливен в началото на 2005 г. има индикации, че ще се предприеме съвременно третиране на опасните отпадъци от болничните заведения (идеята е да се събират в Сливен и да се извозват до специализирано депо в Русе).

Събирането на *опасни отпадъци*, с цел рециклиране е ограничено до изкупуване на оловно-кисели акумулатори, отработени масла и отпадъчни нефтопродукти. За съжаление в много населени места тази полезна дейност често се съчетава с изгаряне (за отопление през зимата) на отработените масла и отделяне на канцерогенни субстанции. Особено показателно беше демонстрираното невежество на голяма част от столичното население в началото на годината, когато покрай кризата около сметицето в Суходол масово се подпалваха насъбраните битови отпадъци.

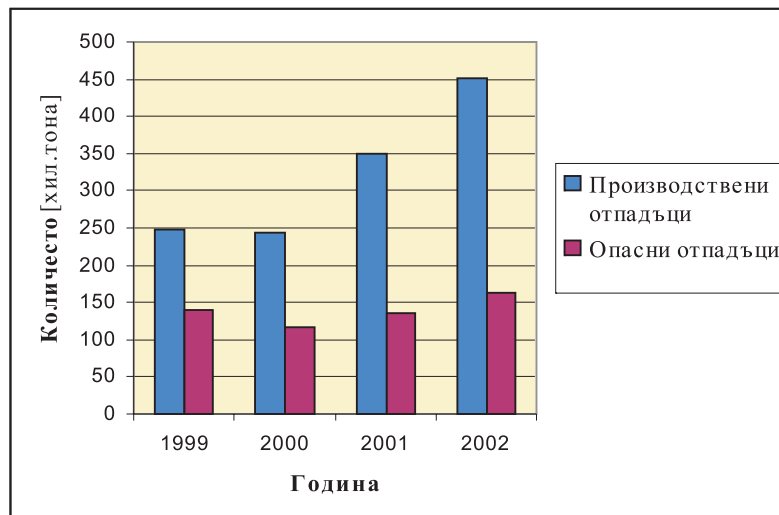
През периода 1999–2002 г. се наблюдава тенденция към трайно нарастване на количествата рециклирани и оползотворени производствени и опасни отпадъци. По данни на НСИ през 2002 г. предприятията отчитат 452 хил. т предадени за рециклиране *производствени неопасни отпадъци*,³ което възлиза на около 5.6% от общото образувано количество (за сравнение - през 2000 г. това количество е 349 хил. т). От тях най-много са предадените за рециклиране отпадъци от механична и повърхностна обработка на метали и отпадъци от неорганични термични процеси за преработване. Предоставената от предприятията информация показва, че през 2002 г. количеството на предадените за преработка *опасни отпадъци* възлиза на 164 хил. т (с 28 хил. т повече от 2001 г). Това са основно опасни отпадъци, съдържащи метали, като алуминиева шлака, оловна шлака, цинкова пепел и цинкови утайки и излезли от употреба оловно-кисели акумулатори. Информация за количествата на преработените производствени и опасни отпадъци е представена на

фиг. 11.

Фигура 11

³ Поради липсата на самостоятелно отчитане на количествата рециклирани битови отпадъци отпадъците, изкупени от населението и търговските обекти, се отчитат като производствени.

Рециклирани производствени и опасни отпадъци, 1999 – 2002 г.

Източник: НСИ и ИАОС.

Използването на алтернативни на рециклирането методи за оползотворяване на отпадъците, като компостирането и изгаряне с оползотворяване на енергията на отпадъци, все още е слабо разпространена практика в страната.

В областта на обезвреждане на опасни отпадъци към момента са в експлоатация две инсталации, разположени на територията на Бургас - "Лукойл Нефтохим Бургас" АД. Инсталациите са изградени в края на 80-те години и се нуждаят от реконструкция с оглед привеждането им в съответствие с изискванията на нормативната уредба по околна среда.

Инсталации за изгаряне са изградени и в няколко от по-големите болници в страната, както и при основните летища в София, Бургас и Варна и пристанищата в последните два града. Тези съоръжения като цяло не отговарят на съвременните изисквания за опазване на околната среда и привеждането им в съответствие е или невъзможно, или е свързано с необосновано високи разходи за единица полезен капацитет в сравнение с изграждането на нови инсталации. Като изключение от общата ситуация в страната могат да бъдат посочени съществуващият инсинератор във ВМА - София и изградената през септември 2003 г. нова съвременна инсталация за изгаряне на инфекциозни и патологични болнични отпадъци в гр. София, както и намеренията в общините Русе и Сливен.

Възниква въпросът дали тези практики ще се съчетават с необходимото пречистване на емисиите в атмосферния въздух след изгарянето.

В заключение може да се каже, че подобно на процесите във водния сектор, в огромното мнозинство от българските общини разрешаването на проблемите, свързани с образуването, отстраняването, извозването и третиране на отпадъците, е далеч от европейските измерения и не способства за напредъка им в посока към устойчиво развитие.

Атмосферен въздух

През периода 1999-2002 г. извършваната от НСМОС оценка на качествата на атмосферния въздух (КАВ) обхваща следните основни параметри съгласно Рамковата директива 96/62/ЕС и ЗЧАВ: серен диоксид, азотен диоксид, прах, фини прахови частици (ФПЧ10), олово, озон, въглероден оксид и кадмий. Допълнително се извършва оценка на равнищата на някои специфични (локални) параметри като фенол, амоняк, сероводород, хлор, тежки метали и др. Междувременно броят на пунктове за мониторинг (ПМ) намалява от 85 през 1999 г. до 65 през 2002 г. за сметка на закриването на част от т.нар. ръчни пунктове, които не отговарят на европейските изисквания по отношение на времевия обхват, достоверността и представителността на резултатите от измерванията. През следващите години тази тенденция ще се запази, като броят на ПМ ще намалее до около 45, но за сметка на увеличаване броя на автоматичните ПМ, които отговарят на установените изисквания, в т.ч. на наредбите към ЗЧАВ. Окончателният брой ПМ, местоположението, обхватът и видът им ще зависят от резултатите от проучването за развитието на НСМОС.

Въз основа на наличните данни, публикувани в годишниците на МОСВ и ИАОС, по отношение на равнищата на отделните замърсители и тенденциите в развитието им през разглеждания период могат да бъдат направени следните изводи:

- Запазва се тенденцията към понижаване на годишните концентрации на оловни аерозоли на територията на цялата страна. През 2002 г. превишаване на средногодишната норма е регистрирано само в ПМ “Гара Яна” на територията на София, който е промишлено ориентиран към металургичния комбинат в Кремиковци, като при това не е отбелязано превишаване на нормата и допустимото отклонение. Вероятното обяснение е използваният тип безоловно гориво при транспорта. Вторият замърсител, за който данните от последните години позволяват да се твърди, че вече не представлява проблем за КАВ в страната, е хлороводородът (специфичен параметър за района на град Русе).

- Продължава тенденцията към понижаване на равнищата на замърсяване при серните диоксиди, но с по-ниски темпове спрямо предходните години. През 2002 г. само в Пловдив са регистрирани повече от 24

превишавания на нормите, като най-високите концентрации са през зимните месеци. В същия район и този на Марица-изток са регистрирани максималните еднократни концентрации. Общините с най-голям принос по линия на тези емисии са ранжирани, както следва: рекордьор е отново Раднево с 449 381 хил.т и доста по-голям обем от регистрирания през 2000 г.; Гълъбово –217 077; Бургас- 39542; Бобов дол, Пирдоп, Белослав, Девня, Перник, Русе, Свищов, Сливен, където емисиите са в границите между 57 135 и 8192 хил. т годишно.

- Равнищата на азотен диоксид остават сравнително постоянни, т.е. без съществени различия. През 2002 г. превишаване на нормите е регистрирано единствено в трите най-големи града на страната. Предвид преобладаващия принос на транспорта към равнището на замърсяване, регистрираната най-висока средногодишна концентрация в гр. Смолян (по данни на ИАОС) доказва още веднъж, че проблемите с осигуряването на качеството и представителността на измерванията все още не са решени напълно. Общините с екстремални равнища на емисии са отново Бургас, Бобов дол, Девня, Раднево, Гълъбово, като към тях се доближават Димитровград, София, Враца, Габрово, В. Търново и др. (вж. табл. 2)

Праховите частици продължават да са най-проблемният замърсител на територията на страната, като тенденцията е към запазване на традиционно високите равнища на замърсяване на територията на цялата страна. Във всички ПМ са регистрирани превишавания на средногодишната и среднодневната норма, в т.ч. при отчитане на допустимото отклонение от последната. Освен това резултатите от измерванията през последните години доказват необходимостта от разработване на общински програми за управление на КАВ в три допълнителни РОУКАВ (Шумен, Смолян и Благоевград) извън 35-те РОУКАВ.

С малки изключения за изтеклия период тенденцията при фенола, амоняка и аерозолите на сярна киселина е към намаляване равнищата на замърсяване. През 2002 г. са регистрирани значително по-ниски концентрации в атмосферния въздух в сравнение с 2001 г., но те са и над установените норми. В района на Златица и Пирдоп са регистрирани превишавания на среднодневната норма за аерозоли на сярната киселина. През последните три години не са регистрирани превишавания на годишните норми за двата замърсителя. Проблемни остават районите, в които са разположени химически и медодобивни предприятия - Димитровград, Враца, Камено, Варна, Бургас и Никопол, като в последния замърсяването е от трансграничен характер. Когато сравним данните от табл. 4 и 2, а това е своеобразно обвързване на емисионните и имисионни характеристики на общините, виждаме, че горещите (екологично депресивни) общини в страната логично са разположени в територии с големи емисии. Статусът на общините в критично състояние по линия на действителните експонации на атмосферни замърсители е представен на табл. 4.

Екологичните параметри на общините – ускорител или ограничител на устойчивото развитие

Таблица 4

Максимално превишаване на средноденонощната концентрация в пъти ПДК ср. дн. в контролираните населени места през III тримесечие на 2002 г. и процент дни, в които се превишава ПДК ср. дн.

Населено място	Прах	SO ₂	H ₂ S	C ₆ H ₅ OH	NH ₃	H ₂ SO ₄ аер.	Cl ₂	HCl аер.	CO	Cd	ФПЧ 10
<i>Пъти ПДК ср. дн. (месец) % дни за периода</i>											
1. София-град	4.5/09 4.7	-	6.7/07 33.2	2.1/07 3.4					2.4/07 0.8		
2. София-Кремиковци	1.7/08 2.7	-	4.1/08 45.7	-							
3. Перник	3.0/09 1.1	1.6/07 3.2	3.5/07 76.3								2.2/08 26.2
4. Пирдоп	4.0/09 52.8	-	1.9/08 21.7			-					
5. Златица	3.4/07 85.7	1.1/08 1.7	1.7/07 27.3			-					
6. Варна	1.6/09 11.0	-			1.5/09 15.8						1.5/09 9.1
7. Шумен	6.1/09 1.5	-	2.6/07 3.1								
8. Търговище	-	-	4.2/08 52.7								
9. Русе	-	-	1.8/09 4.7				-	-			1.5/07 3.1
10. Силистра	1.5/07 3.8	-	2.7/08 7.7	1.1/07 0.8							
11. В.Търново	1.4/07 11.6	-	2.2/07 5.0								1.6/08 8.7
12. Г. Оряховица	-	-	2.7/07 3.2								
13. Габрово	-	-	-								
14. Севлиево	-	-	2.0/08 9.5								
15. Плевен	3.4/07 32.7	-	2.4/08 4.6								1.3/07 10.2
16. Свищов	-	-	1.4/09 11.5								
17. Никопол		-	-		1.7/08 55.2						
18. Монтана	-	-	-								1.8/09 7.1
19. Видин	-	-	-								
20. Враца	-	-	4.2/08 19.0		1.6/08 10.0						1.9/08 17.9
21. Пазарджик	-	-	1.7/09 6.1								-

Таблица 4 (продължение)

Населено място	Прах	SO ₂	H ₂ S	C ₆ H ₅ OH	NH ₃	H ₂ SO ₄ аер.	Cl ₂	HCl аер.	CO	Cd	ФПЧ 10
22. Пловдив	1.7/09 9.9	1.3/09 6.4								-	1.5/09 7.9
23. Асеновград	-	-								2.6/07 6.3	
24. Куклен	-	1.1/07 3.1								23.6/07 10.9	
25. Д.Воден	-	1.6/09 1.5								8.4/07 6.2	
26. Ст.Загора	1.3/07 2.1	-	5.1/08 6.4								
29. Гълъбово	-	-	-								
28. Медникарово	-	-	-								
29. П.Градец	-	4.9/08 14.9	1.3/08 5.3								
30. Хасково	1.1/07 3.0	-	1.3/09 3.0								
31. Димитровград	-	1.0/08 0.8	1.6/08 0.8		2.3/08 4.7						
32. Кърджали	-	-	1.4/08 2.3			-				27.1/08 27.0	1.3/08 3.9
33. Бургас	1.6/07 6.8	-	-	-	1.2/09 0.8						1.0/08 5.0
34. Камено	1.4/09 5.7	2.5/07 6.7		-	-						
35. Благоевград	-	-	1.0/07 1.5								1.2/07 1.5
36. Смолян	2.8/07 1.5	-									-

Забележка. Концентрацията е под ПДК ср. дн.; Непопълнените места означават, че не се извършва контрол.

Източник. ИАОСВ. Тримесечен бюлетин – юли-септември 2002.

Общините където се развива енергетиката, остават най-големите източници на серен диоксид с 87% от общото емитирано количество, като делът на емисиите от горивните процеси в промишлеността се запазва постоянен – около 5% азотни оксиди и въглеродни окиси. Само общините Раднево и Гълъбово емитират повече от две трети от серните окиси в страната, над 12 млн. т от въглеродния двуокис, изхвърлен в атмосферата, и около 25% от азотните окиси. Димитровград, Бобов дол, Перник, Бургас Девня са другите големи емитери и неизменно присъстват в десетката на рекордьорите. Основните източници на азотни оксиди продължават да са транспортът и ТЕЦ. През 2002 г. те емитират съответно 53 и 29% от общото количество.

Таблица 5

Емисии на вредни вещества в атмосферния въздух, съгласно методиката CORINAIR на ЕАОС, 2002 г.

Категории източници	SO ₂	NO _x	ЛОС	CH ₄	NH ₃	CO
1. ТЕЦ	825.6	54.2	0.98	0.975	-	3.3
2. Битови горивни процеси	33.4	4.3	22.7	16.1	-	371.8
3. Горивни процеси в промишлеността	49.1	13.5	1.12	0.758	-	58.7
4. Негоривни процеси в промишлеността	23.6	15.3	12.5	1.9	9.1	36.7
5. Добив на изкопаеми горива	0.003	-	4.1	488.9	-	-
6. Използване на разтворители	-	-	13.3	-	-	-
7. Пътен транспорт	4.1	70.5	36.0	1.125	0.025	213.6
8. Друг транспорт	28.4	35.5	5.7	0.285	0.004	14.2
9. Третиране на отпадъци	0.042	0.12	0.45	22.8	10.2	0.1
10. Селско стопанство	-	3.6	25.7	112.2	37.2	1.9
11. Природни източници	-	0.93	172.2	7.1	-	42.2
Общо	964.2	197.9	294.8	652.1	56.5	742.5

Източник: НСИ и МОСВ.

През целия период селскостопанските дейности продължават да са основен източник на амоняк с около 66% от общите емисии. Другите основни източници в регионален аспект са общините Девня, Димитровград, Враца.

Таблица 6

Максимални измерени еднократни концентрации (1 час) на серен диоксид и съответните перцентили за 10 пункта

Населено място/пункт	Максимална концентрация g/m ³	Медиана g/m ³	98-ми перцентил g/m ³	99-ти перцентил g/m ³
П. Градец/РИОСВ	1894	16	336	677
Камено/Камено	606	0	364	406
Златица/РИОСВ	500	9	203	324
Куклен/РИОСВ	413	0	250	334
Д. Воден/РИОСВ	368	14	213	261
Пловдив/ХЕИ	357	0	211	251
Пирдоп/ИАОС	290	6	101	162
Перник/Изток	262	52	170	211
Русе/РИОСВ	260	12	56	71
Ст. Загора/РИОСВ	258	0	43	47

Източник: Тримесечен бюлетин юли-септември 2002. ИАОС.

Битовите горивни процеси са най-големите източници на въглероден оксид, емитирайки 50% от общото количество. Това означава, че през зимния период *всички общини* без топлофикационни отоплителни системи или такива, базирани на природен газ, влошават съответните въздушни

прилежащи басейни. По отношение на серните диоксиди в контролираните 62 пункта превишения се наблюдават в 9 от тях. Най-големи са в Полски градец и Камено, а на табл. 6 са фиксирани тези територии (10 пункта) с превишения на максимално еднократните концентрации.

Общият извод който може да се направи, е, че сравнително малко на брой общини – около 15% от всичките, са едновременно и генератор, и жертви на замърсяването на атмосферата. Нещо повече, негативните последици се разпростират в резултат от емисионни и имисионни фактори и върху общини с незначителен принос във влошаване на средата. В териториален аспект повечето от проблемните общини се локализируют в южната половина на страната. Слабите положителни или отрицателни промени в сравнение с минали периоди не променят съществено статуса на общините, а това не води до постигане на напредък към устойчивост

Акустична среда и лъчения

Анализът и оценката на шумовото замърсяване в страната се основават на информацията от систематично и инцидентно наблюдение и контрол на този фактор. Информацията *от систематичния мониторинг*⁴ за периода 1999 – 2002 г. показва, че обстановката в големите градове, където се намират пунктовете за наблюдение, е тревожна. През 2002 г. едва 15% от тях отчитат средно шумово замърсяване под 58 децибела През годините броят на населените места, в които са разположени пунктове за наблюдение, както и броят на пунктовете се променя, което не позволява да се идентифицират точно съществуващите тенденции, но индикативно може да се отбележи, че напоследък състоянието на акустичната среда по-скоро се влошава. Тези тревожни тенденции може би са уловени благодарение на обхвата на контролираните населени места, който през 2001 г. беше намален в сравнение с 2000 г. (от 594 на 558 пункта), но през 2002 г това негативно явление отново се тушира и сега пунктовете са малко над 600. В почти всички големи градове на страната измерените шумови равнища надхвърлят допустимото натоварване от 58 децибела.

Таблица 7

Разпределение на наблюдаваните пунктове според регистрираните шумови нива през 2001 и 2002 г.

Общо за страната	Наблюдавани пунктове (брой)	Разпределение на наблюдаваните пунктове според регистрираните шумови нива (в dB)						Процент на пунктовете с шумови нива над 63 dB
		Под 58	58-62	63-67	68-72	73-77	78-82	
2001г.	558	73	95	152	207	31		69,89
2002г.	606	93	97	161	213	41	1	68,65

⁴ Разположението на пунктовете за мониторинг не се основава на определени принципи и критерии.

Съпоставката на отделните населени места също не може да бъде извършена коректно, тъй като разположението на наблюдателните пунктове за измерване на шума в населените места не отговаря на единни критерии. Получаваната информация *от несистемни наблюдения* може да даде индикации за съществуващите проблеми и да ориентира компетентните органи за предприемането на едни или други действия, но тя не позволява да се получи цялостна картина за състоянието на проблема в рамките на страната или даден регион.⁵ В почти всички общини се наблюдава влошаване на акустичната среда и в резултат от ниската екологична култура на населението. Достатъчно е да споменем, че и в най-тихите места и често без повод се включват алармени инсталации на автомобили, клаксони, битови музикални уредби, които по правило не се санкционират от МВР.

Анализът на информацията (по данни на РИОСВ) за подадените в страната жалби показва, че преобладават тези, които са свързани с функционирането на заведения за обществено хранене, сервиси и ателиета за услуги, а най-малко – отнасящите се за строителни дейности (2 бр.) и за транспорта (7бр.). Общият брой на жалбите, постъпили в ХЕИ през 2001- 2002 г. по повод високи равнища на шумова експозиция, е 911. Стои въпросът за ефективността на реакциите във връзка с тези жалби, но всеобщо е убеждението, че бездействието на компетентните органи нарушава правото на почивка на огромен брой хора.

В редки случаи гражданите имат оплаквания срещу шум от реални производствени процеси. Това се обяснява с концентрирането на производствата - източници на шум, в промишлените зони. От наличната информация (от РИОСВ) се вижда, че основните предприятия - източници на шум, са от много широк спектър в зависимост от производствения профил на съответния град, като почти винаги такива са: дърво-преработвателните и мебелните предприятия, тенекеджийските услуги, металообработващите и машиностроителните предприятия, които се намират в промишлените зони на съответния град. Източниците на шум в централните градски части са основно от сферата на услугите и са много малък процент от всички посочени обекти.

Разглеждането по източници на шум дава възможност да се обхванат проблемите с шумовото замърсяване и на отраслов принцип.

Транспортният шум представлява 80-85% от общото шумово натоварване в *големите населени места*. Наблюдаваното увеличение на шумовия фон, предизвикан от транспорта в някои градове, се дължи на два основни фактора: *първо*, повишената моторизация на населението и

⁵ Инцидентните измервания и наблюдения обикновено са свързани с възникването на необходимост, например замерване на шума при получаване на жалби от граждани и фирми, измервания по договорен път и т. н.

лошото състояние на автомобилния парк, уличните настилки и релсовия път на трамвайните трасета и, *второ*, крайно недостатъчно провеждане на мероприятия за намаляване на шума. Извършват се частични действия, които имат като страничен, съпътстващ ефект намаляване на шумовото замърсяване, но по своята същност са предприети с друга цел и за решаването на други проблеми, например подобряване на обществените места, развитие на зелената система в градовете и др.⁶ В изключително малко случаи се провеждат мероприятия, ориентирани главно към намаляване на транспортния шум, например реконструкция на трамвайни трасета (релсовият път е монтиран върху непрекъсната гумена подложна лента и стоманобетонни плочи) и изграждане на шумозащитни пояси. Всички софийски общини, пресичани с релсов транспорт, нагледно демонстрират ниската ефективност на тези мероприятия, тъй като трасетата на трамваите са едни от най-шумните места в града.

Предприетите мерки не отговарят на нуждите на отделни общини. Те сами констатираат, че трябва да се справят с изключително много проблеми, пряко кореспондиращи с шумовото замърсяване от наземния транспорт, като:

- липсата на изградени шумозащитни съоръжения;
- остарели и неефективни градоустройствени планове;
- неефективна организация на движение – липса обходни маршрути;
- лошо поддържана пътната мрежа.

За разлика от шума, създаван от моторните превозни средства, който е комплекс от шумове, разпростиращи се върху цялата транспортната инфраструктура на населеното място, авиационният шум е териториално локализиран. В същото време неговата сила и интензивност го превръщат в изключителен дразнител за засегнатото население, живеещо в близост до летищата. Съгласно Хигиенни норми 0-64 (ДВ, бр.16, 1972) нормативното изискване за тези територии е 60 dB(A) ден и 50 dB(A) нощ, а реалното шумово натоварване е в границите на стойностите, попадащи в диапазона 75-80 dB(A).

Анализите показват, че най-натоварени в акустично отношение, с равнища над 60 dB(A), под въздействие на авиационния шум са териториите, обхващащи трасетата в близост до летищата (например в София това са кварталите “Подуяне”, “Хаджи Димитър”, “Сухата река”, “Христо Ботев”, “Васил Левски”). Съществуващите терминали обуславят непрекъснато ошумяване на около 30% от столичното население и от излитащи, и от приземяващи се самолети. Често самите самолети са с изключително влошени шумови характеристики и не отговарят на съвременните изисквания. В районите на другите големи летища

⁶ В рамките на проекта по програма АКЕСС се извърши проучване сред някои общини относно въпросите на шума в околната среда, вкл. за проведени мероприятия в тази област.

проблемите са сходни, макар и с по-малки мащаби, но имат и специфични проявления - близост до места с голямо биоразнообразие (например Атанасовското езеро) и цикличност, свързана с активния туристически сезон през лятото (морските летища).

Дейността по оценката и контрола на промишления шум е съсредоточена в две направления - от големи промишлени обекти и от източници на шум с локално значение.

Контролните функции на МОСВ по отношение на промишления шум се осъществяват от РИОСВ чрез проверки, наблюдения и измервания на шумовите равнища:

- за спазване на границата на хигиенно-защитната зона на промишлените предприятия;
- за изпълнение на условията в решенията по ОВОС;
- за спазване на условията при устройствено планиране на селищните територии.

Анализирайки информацията (от РИОСВ⁷), се налага изводът, че големите промишлени предприятия не натоварват допълнително акустичната среда на населените места, тъй като повечето от тях се намират в промишлените зони, определена част не работят или работят с намален капацитет.

Проблем създават малките обекти с локално действие, намиращи се в жилищни сгради или в близост до тях. Разнообразието на тези източници е много голямо и те не могат да бъдат точно типизирани. Оборудването, с което работят, емитира високи шумови равнища поради техническо и морално остаряване.

Друг проблем през последните години са т. нар. нейонизиращи лъчения и той ще се задълбочава с размножаването на радио- и телевизионните излъчватели. Все още влиянието на тези електромагнитни полета с големи плътности не е изучено напълно, но е факт, че наднормативните им стойности са вредни за биологичните видове. В общините, където са налице такива излъчватели, високоволтови съоръжения, подстанции и др., трябва да се провеждат специализирани проверки дали те са на необходимите отстояния, отговарят ли на нормативите за мощност, честота и други технически параметри, застрашаващи акустичната и околната среда. В момента обаче това не е практика и подобни обекти се разполагат в най-гъсто населените части на българските общини.

Общият извод по повод на акустичната среда произтича от изключително неблагоприятните проценти на пунктовете с превишения на нормативните изисквания. Близко 70% от обхванатите с мониторинг територии се ошумяват с повече от 68 децибела и по принцип трябва да

⁷ Данни за "Промислен шум" в рамките на проекта АКЕСС.

се разглеждат като места с проявление на систематичен стрес. Известно е, че под влиянието на стресови фактори всички биологични видове имат две възможности, за да останат пълноценни - едната е "борба", а втората "бягство". Може да се каже, че в общините, където е съсредоточена по-голямата и работоспособна част от населението на страната - градските и урбанизираните територии, се осъществява една междинна стратегия на полумерки и временно "бягство" (на вилата през почивните дни например), която е пагубна за човешкия фактор в дългосрочен план.

*

Взимайки предвид всичко, отбелязано дотук, както и обстоятелството, че съществуват механизми за наслагване на негативните последици от влошаване на природните компоненти в българските общини (т.нар. синергични ефекти), можем да твърдим, че подобно на предходни периоди у нас липсва осезаем напредък към устойчиво развитие. Това произтича от застой в екологизирането на мисленето и поведението на стопанските субекти, късогледите икономически стратегии за развитие в регионален план, базирани на стремеж за бързи печалби (например свърхурбанизирането на плажните ивици), ниското технологично равнище на производството в по-голяма част от общините, занижен и формален контрол от институциите във връзка с многобройните нарушения на околната природна среда и цялостната социално-икономическа среда - една от най-негативните в Европа.

Сравненията с периода 1998-2000 г. не показват напредък по отношение на съхраняването на природните компоненти и слабите положителни промени (в някои от показателите за водите и въздуха) не могат да тушират проблемите, свързани с отпадъците, влошаването на акустичната среда, неблагоприятното отношение между количествата отпадна вода и третираната такава, негативните последици от засилващите се потоци на електромагнитни полета с голяма плътност и т.н.

Запазват се и характерните за миналото регионални диспропорции в комплексното антропогенно натоварване на общинските територии. Южната половина на страната е в значителна степен по-натоварена благодарение на съсредоточия на екологично-депресивни общини. Типичен пример в това отношение е районът на "Марица-изток". Ресурсоемките производства, съчетани с ниското им технологично равнище, разпростират негативното си влияние върху обширни територии и общини с незначителен принос в замърсяването на средата. Огромните диференциации при емитирането на отпадъци, емисиите на атмосферни замърсители, заустените отпадни води в различните поречия на страната са ясно указание за това къде трябва да се насочат и подредят приоритетите на екологичните стратегии, което обаче така и не се случва.

Същият извод се отнася и за диспропорцията в регионален аспект по отношение на изграждането на екологични инфраструктурни обекти. Специално в областта на изграждане на селищни пречиствателни станции диспропорцията от миналото се запазва и близо половината от тези обекти днес са локализирани в общините от Черноморското крайбрежие.

В резултат от наслагване на емисионни и имисионни фактори се запазват формираните в миналото екологично депресивни територии със слаби положителни промени в площта, но не и по степен на големината на демографската маса, подложена на стресови фактори. Ранжираните в табл. 2 и посочените в табл. 4 общини формират едно постоянно ядро (около 50 бр.) от проблемни общини, които променят вътрешногруповото си подреждане през последните години, но неизменно присъстват в първите три децилни групи на 263-те общини на страната, генериращи екологични неблагоприятия.

Продължава да съществува и разминаването между екологичните и икономическите параметри на общините, като по правило най-атрактивните в социално-икономическо отношение (тези, в които се формират най-високи доходи) не са добро място за обитаване. Обстоятелството, че групата на общините със слаб принос в общото замърсяване - ранжирани от 52-ро до 263-то място, е значително по-многобройна от проблемната група, не е успокояващо предвид експонациите на замърсители, които не признават нито общински, нито областни граници.

Всичко това води до заключението, че преди присъединяването ни към ЕС общините в България не са в състояние да напредват в духа на решенията от Рио де Жанейро – Агенда 21, в посока към устойчивост. Необходими са много усилия и средства за превръщането на тази утопична в нашите условия цел в реалност. Остава да се надяваме, че самото присъединяване към европейските структури ще изиграе ролята на мощен катализатор и ще пречупи досегашните тенденции в развитието на българските общини.

28.IX.2005 г.